

The University of Fiji

(An Entity of Arya Pratinidhi Sabha of Fiji)

CENTRE FOR ITAUKEI STUDIES Semester 1, 2025

FINAL EXAMINATION PAPER

ITK201: LANGUAGE IN CULTURAL CONTEXT

Important Instructions to Students:

1. Read the questions, instructions carefully and answer the questions.
2. You are allowed an **extra 10 minutes reading time** (during this time, you are not allowed to write with pen) and **180 minutes (3 Hours) to complete this paper**.
3. Silent, non-programmable calculators are allowed, but not supplied.
4. Write all your answers in the answer booklet provided. If you need extra sheets, please ask from the supervisor. Write your name, course code and student identification number in the answer booklet and in the attendance sheet.
5. **This Final Examination Paper is worth 100 marks and contributes 50% of the total course assessments.** Students must **at least score 25%** in this final exam to pass the course.
6. This paper contains three (3) sections A, B, and C. All questions are compulsory to answer **except** section C which has choices.
7. Write all your answers legibly. The marker has the right to award zero for answers that are not legible.
8. This is a **Closed Book Examination**. The University views plagiarism, cheating and dishonest practice as serious offences and if found, offenders are penalized.

Examination Paper Content (Format):

<u>Section</u>	<u>Question</u>	<u>Content</u>	<u>Marks</u>	<u>Suggested Time</u>
A	1-20	Multiple Choice	20	36 minutes
B	21-28	Long Answer Questions (Answer all Eight questions)	40	72 minutes
C	29-34	Essays (Choose any FOUR out of SIX)	40	72 minutes
		TOTAL	100	180 Minutes

Registered with the Fiji Higher Education Commission as a University under the Higher Education Act 2008.
Registration Certificate Number (RGN0020/11)

Wilika na vosa volai toka qo e ra ka sauma na taro 1 kei 2

Sa kerekere me keitou sa bau cakacaka toka mada yani

“Ia, da tama.....wa! Oi, Oi! Oi! (Saumi mai yasana kadua) wa! Oi, Oi! Oi! “Vakaturaga saka ina vanua i Nasaulevulevu, ena matadra na goneturaga na Tui Nasau. Vakaturaga saka tale ga ina matanitu ina kena tabacakacaka ni vuli era liutaka saka tiko na goneturaga”. (Saumi mai yasana ka dua) wa! Oi, Oi! Oi! U!

1. Na soqo se vanua cava e dau rogo kina na mataqali vosa e volai toka qori e cake
 - A. soqo vakalotu
 - B. koronivuli
 - C. veiqaraqaravi vakavanua
 - D. vanua ni veivakamarautaki
2. A cava na vuna e caka kina na tama ni bera na vakacabo?
 - A. tamaki na ulu ni yau vakaitaukei
 - B. na dokai kei na rokovi ni kamunaga
 - C. rokovi kei na dokai ni vulagi dokai
 - D. veikidavaki vakaturaga

Wilika na vosa volai toka qo e ra ka sauma na taro 3 ki na taro 6

Vakaturaga saka i na vanua o Nakorosago vua na turaga na Tui Nakorosago. - E dua saka na yaqona lailai sa vakaraitaka saka tiko yani e matamuni. A yaqona na isevusevu, ki na vanua ena kena itikotiko vakaturaga. A isevusevu saka tiko mai noqu vanua mai Mali mai vei ira saka na Turaga na Tui Mali. Keitou cabe saka tiko mai ena nomuni delaniyavu vakaturaga ena vuku ni veitalai mai vua na goneturaga na Tui Mali me mai vakasavui saka tiko kina na itukutuku ni nodatou kumuni soli vakatikina me vaka eratou sa lokuca se tuvaturakataka na kena komiti ni nodatou tikina. Me vaka saka na noda ivarau vakavanua, sa mai cabori saka tiko kina na isevusevu lailai saka qo. Kerea saka tiko na nomuni veiciqomi kei na veivakaitaukeitaki ni butuki saka tiko mai na nomuni delanisoso. Sa mai balavu saka tiko na kena vosa, a yaqona lailai wale, sa vakacaberi saka tiko yani ki na itikotiko vakaturaga ena matadra na turaga na Tui Nakorosago kei na kena imuri a sosoraki..... AaaaaTu!!

(Saumi mai yasana dua) – EEEEEEE!!

3. E vakacabo tiko ivei?
 - A. vanua o Mali, na Tui Mali
 - B. Vanua o Nakorosago, Tui Nakorosago
 - C. vanua o Nasaulevulevu, na Tui Nasau
 - D. vanua o Nakorosago, na Tui Mali
4. A cava o vakacabora tiko?
 - A. tabua
 - B. Ibe & masi
 - C. yaqona
 - D. ilavo
5. A cava na kena inaki?
 - A. qaloqalovi
 - B. ivakatale
 - C. bulublu
 - D. sevusevu
6. E cabo tiko mai vei?
 - A. vanua o Nakorosago, Tui Nakorosago
 - B. vanua o Mali na Tui Mali
 - C. vanua o Nasaulevulevu, na Tui Nasau
 - D. vanua o Nakorosago, na Tui Mali

- A. Dainimati B. benuci ni matasawa
C. wai ca ni koula D. tei dogo ena baravi
8. Ni da dua tiko ga na uma-tamata na iTaukei, e sa noda ivakarau dina na veivukei kei na veiraicitaka vata na ka e caka. Na ivakarau ni cakacaka qo na _____
A. veivoli B. solesolevaki C. veisolisoli D. veisamei
9. O cei vei iratou qo e dau vakamacalataki me noda bula dina vakaiyau da dau taurivaka na kawa iTaukei:
A. veiwasei & veikauwaitaki B. solia qai taura
C. kumuna qai vota D. kumuna qai maroroya.
10. E dua vei iratou qo e sega ni wili ena ena vakaloloku ni mate.
A. sogo ni katuba kei na idola ni katuba B. vakabogi va, vakabogi tini
C. vakabogidrau, tuva ulu D. ivakana, vakataratara
11. O ira na marama era mai moce tiko ena vanua e davo tiko kina na yago ni mate ni se bera ni lai bulu.
A. weka B. kovana C. bikabika D. reguregu
12. E buli na lawa iTaukei me _____
A. maroroi na bula ni tamata
B. toboka na cala
C. biuta na tamata cala ki na mataveilewai iTaukei.
D. itatarovi ni vakacaca se ivalavala kaukauwa
13. E dua vei iratou qo e sega ni wili ena itotogi vakavanua eliu:
A. ore B. veikaraci C. valeniveivesu D. veivakatalai
14. Ena noda suitu vakavanua vakatokai na vitu kei walu, yavusa cava erau vakatokai me liga ni magiti
A. yavusa turaga kei na yavusa bati
B. yavusa bati kei na yavusa matanivanua
C. yavusa turaga kei na yavusa bete
D. yavusa bati kei na yavusa gonedau
15. O cei e liutaka na yavusa ki na tiko vinaka, bula galala kei na tiko sautu.
A. sauturaga B. bati C. matanivanua D. turaga
16. E dua e sega ni wili me noda itovo se lawa dina na kawa iTaukei
A. Vakarokoroko B. Tama C. Tama D. Kaci mai tuba
17. O cei e sega ni dina baleta na veisusu dina vakai iTaukei
A. Veivolekati na vuvale B. Levu na veitaratara voleka
C. Vakila na gone ni ra lomani vakalevu D. Saumi na meimei mera mai veisusu
18. E dua vei iratou qo e qito vakavanua vaka Viti
A. veitau cici B. veitau nita C. veitau cicivaki kuila D. veisisivi lade
19. Qo na nodratou matanikatuba na yavusa Bete ka okoya ena qai veikau cake vua na Tui ni vanua.
A. Matanivanua B. Komai C. Vunivalu D. Sauturaga
20. Na mataqali cava e nona itavi vakavanua na yadrava na turaga ka kilai ena yaca na bati leka edaidai.
A. Malosivo B. Tora C. Takala D. Matapule

WASEWASE B SAUMI TARO VAKALELEKA

(40 na maka)

E walu (8) na taro ena wasewase qo ka mo sauma kece na taro ena yatuvosa leleka

21. **Vola mada na nomu vosa vakarautaki ni veikidavaki vua na Minisita ni Veika vakaiTaukei ena nona mai dolava na vuli macawa dua ni tabagone ena tikina o Vuda**
(5 na maka)
22. **Na umatamata kece e vuravura sa tu na nodra lawa vakavanua se vakatatabu. Vakamacalataka e lima na tabu vakaViti kei na vakasama vuku e ologi koto kina.**
(5 na maka)
23. **A cava na ibalebale ni vosavosa vakaViti qo: "Lavi voleka ga na buka e waqa"**
(5 na maka)
24. **A cava e dua na kena vinaka me laivi voleka ga kina na buka e waqa?**
(5 na maka)
25. **E tiko na nodra vakabauta na noda qase me baleta na mate ka sa duidui mai na vakabauta baleta na mate ka rmai vakatavuvulitaka na lotu vaKarisito. Vakamacalataka mada mai na nodra rai se vakabauta na noda qase me baleta na vakasama ni mate.**
(5 na maka)
26. **E na ulutaga ni vakawati, e solia na Kalou e tolu na yavu me buli cake kina, na bula ni vakawati ka me vuavuai. Vakamacalataka mada na tolu na yavu oqori.**
(5 na maka)
27. **Na noda leqa levu duadua na iTaukei oya na noda veisautaka cala tiko na gauna. Eda muria tiko na ivalavala i ravusi : "Na nodra bogi na vulagi e noda siga, na nodra siga e noda bogi" Vola mada e lima na ka eda duidui kina ena vakayagataki gauna mai vei ira na noda vasu.**
(5 na maka)
28. **E dua na noda yavu vakavanua na iTaukei e vakatokai me suitu ni vitu kei walu (7 & 8 Structure). Tasereka mada na ibalebale ni suitu vakavanua na 7 kei 8.**
(5 na maka)

WASEWASE C SAUMI TARO VAKABALAVU

(40 na maka)

Sauma ga e va (4) na taro ena wasewase qo

29. **NA VEILIUTAKI VAKATURAGA**
Ni da tara yani na ulutaga baleta na itutu kei na itavi ni veiliutaki vakaturaga, e dau vure mai na leqa ni nodra vakayagataka cala na noda Turaga na nodra itutu ena veidraki ni bula duidui. **Vakaraitaka mada vakadodonu na nomu nanuma ena itukutuku oqo.**
(10 na maka)

30. **VOSA E MATANALEVU**

O iko na daireketa ni TABANA NI VOSA KEI NA ITOVO VAKAVITI, TABACAKAKA ITAUKEI ka o vakavalenivolavola tiko mai Nasese ena MINISITIRI NI VEIKA VAKAITAUKEI. O laki nodra vulagi dokai na turaga ni mataqali ena yavusa kece ena tikina o Vugalei, Tailevu ka mo dolava tale ga kina na nodra vuli macawa dua tiko e Nadave mai Tailevu. E inaki ni vuli qo me kilai vakamatata na itavi kei na itutu vakavanua, baleta ni sa **yavala vakalevu na vanua kei na kena veiwekani, butusevati na sala ka kalawaci na iyalayala. Era tiko tale ga kina na turaga na Tui Vugalei, eso na ivakalesilesi vakamatanitu ka vakauasivi o ira na turaga ni veimataqali kece ena loma ni tikina**

Vola na nomu vosa ena soqo namaki oqo.

(10 na maka)

31. **Digitaka ga e tolu na yavusa ka vakamacala vakaleleka ena nodratou itavi kei na itutu vakavanua:**

- (a) Yavusa Turaga
- (b) Yavusa Bete
- (c) Yavusa Bati
- (d) Yavusa Gonedau
- (e) Yavusa Mataisau

(10 na maka)

32. **VAKAVAKARAU KI NA BULA VAKAWATI**

Na veidutaitaki ni loloma dina kei na loloma lasulasu(dodomo) ena rawa ni vukea na gonetagane se goneyalewa e nakinaki tiko me vakawati me toboka ka kila na kedrau duidui ni bera ni qai vakatulewataka na nona digidigi. E vukeyi ira tale ga na sa tiko rawa ena vakawati mera kila na itekitekivu ni leqa ena loma ni vakawati kevaka era a vakacalai taumada ena loloma lasulasu. E rawa tale ga ni vukeyi ira mera kila na gaunisala mera vakadodonutaka kina na cala. **Vakatautauvatataki rau mada na mataqali loloma oqori me kilai na veika erau duidui kina? Digitaka e ONO (6) na veika e rawa ni rau veidutaitaki kina.**

(10 na maka)

33. **NA BULA VAKAILAVO VAKAITAUKEI**

E dua na matetaka levu e sa dewavi keda tiko vakawasoma na itaukei ena veigauna sa oti me yacova mai oqo. Na bisinisi kece eda qarava yadua, vakoro se vakaveiwekani era leqa kece ga. **A cava sara mada e leqa tiko vei keda na itaukei? Tasereka mada e 4 na leqa me rawa ni vakavotui na veika eso e vakavuna. Vakamacalataka na duidui e basika kei na kena ivakaraitaki.**

(10 na maka)

34. **VAKAMACALA MADA ENA VEIULUTAGA OQO:**

Digitaka ga e rua ka sauma vakavinaka

- (a) Na noda taukeni qele na iTaukei
- (b) Na mate kei na ivakarau ni kena qaravi vakaiTaukei
- (c) Na lawa vakavanua vakaiTaukei

(10 na maka)

Sa cava eke na veitarogi

